

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิ่งสำคัญที่ประคองใจมนุษย์ไม่ให้ทุกข์ร้อนไปกับเหตุการณ์ร้ายก็คือสติถ้าสติอ่อนเมื่อไร ใจก็จะโวยวายดิโวยดิพายโทยผู้อื่นจนลืมจัดการกับตนเองต่างๆ ที่เป็นสิ่งที่จะต้องทำก่อนอื่นใด “สติและปัญญาทำให้มนุษย์เรามีเสรีภาพที่จะเลือกสุข และหันหลังให้กับความทุกข์ คือเสรีภาพที่ไปเบียดเบียนผู้อื่น ไข้หรือไม่ว่าอิสรภาพที่แท้ คือความสามารถของมนุษย์ในการอนุญาตให้สิ่งต่างๆ มีอิทธิพลต่อชีวิตของเราได้เพียงใด ความเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการของร่างกายทรัพย์สินสิ่งของผู้คนรอบตัวรวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมืองไม่สามารถทำให้มนุษย์ทุกข์ได้ เพราะมนุษย์มีเสรีภาพ โดยมีสติควบคุม”<sup>\*</sup> “เสรีภาพของมนุษย์นั้นมีความหมายทั้งในเชิงปฏิเสธและยืนยันในความหมายปฏิเสธเสรีภาพไม่เพียงแต่หมายถึงสถานะที่ไม่มีความขัดแย้งแต่หมายถึงสถานะที่ไม่มีความรุนแรงในโครงสร้างสังคมอย่างเช่นความอยู่ดีศรีธรรมความไม่เสมอภาคในสังคมการละเมิดต่อมนุษย์ด้วยกันการทำลายความสมดุลทางนิเวศวิทยาในความหมายเชิงยืนยันเสรีภาพหมายถึงภาวะที่มีความสามัคคีปรองดองเสรีภาพและความยุติธรรม

ดังนั้นคำว่าเสรีภาพจึงหมายรวมสถานะที่ไม่มีความขัดแย้งเข้ากับสถานะที่มีความสามัคคีหากมนุษย์ผู้สร้างเสรีภาพไม่เห็นพ้องกัน คำจำกัดความอันครอบคลุมสองประเด็นเช่นนี้ พวกเขาจะไม่สามารถรวมระดมสรรพกำลังมาเพื่อการเสริมสร้างเสรีภาพขณะที่ผู้รักเสรีภาพจากสังคมที่พัฒนาแล้วให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งแก่ปัญหาการแข่งขันความขัดแย้งผู้รักเสรีภาพกลับให้ความสนใจปัญหาความอดอยากหิวโหยความอยู่ดีศรีธรรมในสังคมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนแม้จะมีจุดเน้นต่างกันผู้สร้างเสรีภาพทุกคนสามารถจับมือกันสร้างเสรีภาพได้ถ้าหากเขาเข้าใจดีว่าเสรีภาพมิได้หมายถึงเพียงสถานะที่ไม่มีความรุนแรงในโครงสร้างสังคมแต่ยังหมายถึงสถานะที่มีความสามัคคีและความยุติธรรมคำว่าเสรีภาพหมายรวมทั้งเสรีภาพภายในและเสรีภาพภายนอกเสรีภาพภายในคืออัมฤตตสันติความสงบใจหมายถึงสภาพจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิดหรืออารมณ์ที่กระสับกระส่ายอึดอัดรำคาญการบรรลุถึงเสรีภาพภายในจิตใจเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีเสรีภาพในที่นี้เป็นลักษณะของนิพพานเสรีภาพภายในเป็นปัจจัยให้เกิดเสรีภาพภายนอกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลใดได้ชื่อว่ามีเสรีภาพ ภายนอกก็ต่อเมื่อบุคคลผู้

---

<sup>\*</sup>P.Prayoon Dhammacitto(Mererk), **A Buddhist Approach to peace**, (1989), P. 17.

นั้นสามัคคีปรองดองกับเพื่อนมนุษย์(สมจริยา)เสรีภาพภายนอกครอบคลุมถึงเสรีภาพระดับกลุ่มระดับชาติและระดับโลก

ในพระพุทธศาสนาเสรีภาพเกี่ยวข้องกับปัจเจกชนมากพอๆกับสังคมและสถาบันเสรีภาพภายในจิตใจของปัจเจกชนปรากฏฐานให้กับเสรีภาพในสังคมแท้จริงนั้นสังคมมีเสรีภาพถาวรได้ถ้ามนุษย์แต่ละคนของสังคมมีเสรีภาพภายในจิตใจถ้าไม่มีเสรีภาพภายในก็ไม่อาจมีเสรีภาพภายนอกคำปรารภขององค์กรยูเนสโกได้ประกาศสังฆธรรมความจริงข้อนี้ว่า “เพราะสงครามเริ่มที่ใจคนจึงควรสร้างป้อมปราการแห่งเสรีภาพที่ใจคนดังนั้นเสรีภาพภายในและเสรีภาพภายนอกจึงแยกกันไม่ออกต้องพัฒนาไปพร้อมๆกันด้วยการควบคุมและทำลายรากเหง้าแห่งความขัดแย้งสามประการคือ1.ความปรารถนาในวัตถุและสิ่งปรนเปรอ2.ความโกรธและเกลียด3.ความหลงหรือความเขลาความขัดแย้งระหว่างปัจเจกชนกลุ่มชนหรือสังคมต่างๆล้วนสืบสาวได้ว่ามีที่มาจากรากเหง้าของความชั่วร้ายทั้งสามประการนี้ความปรารถนาในวัตถุและสิ่งปรนเปรอก่อให้เกิดความวิวาทอาชญากรรมการทุจริตการฉ้อราษฎร์บังหลวงและความขัดแย้ง”<sup>๒</sup> เสรีภาพภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่อาจใช้กำลังบังคับให้เกิดขึ้นในสังคมตราบใดเท่าที่จิตใจของสมาชิกของสังคมยังถูกความโลภความโกรธ และความหลงครอบงำเพื่อปลูกฝังเสรีภาพภายนอกมนุษย์ต้องประกาศสงครามภายในจิตใจของตนนั้นคือสงครามเพื่อการควบคุมแรงจูงใจทั้งสามประการมีชัยชนะเหนือความโลภความโกรธ และความหลงมนุษย์มีชัยชนะเหนือตนเองได้มากเพียงใดเขาจะเป็นอิสระจากความโน้มเอียงที่จะขัดแย้งกับเพื่อนมนุษย์ได้มากเพียงนั้นมนุษย์เปลี่ยนแบบแผนแห่งความประพฤติได้เพราะมนุษย์เปลี่ยนวิธีคิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพนั้นเกิดขึ้นไม่ยากเลยหากไม่มีการปฏิบัติธรรมทางศาสนาการเจริญเมตตาจัดเป็นการปฏิบัติศาสนธรรมส่วนสำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างเสรีภาพของมนุษย์”<sup>๓</sup>

ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์ของฌอง-ปอลซาทร์เน้นความสำคัญถึงความรับผิดชอบของมนุษย์มากไม่ได้เป็นปรัชญาที่สอนคนให้ทำอะไรตามใจชอบและก่อความสังคมให้วุ่นวายซาทร์มีต้องการให้เราต่อต้านคำสั่งของผู้มีอำนาจหรือละทิ้งขนธรรมเนียมประเพณี ใดๆ เพียงเพื่อจะได้ชื่อว่าเป็นนักต่อต้านหรือปฏิวัติสังคมเท่านั้นซาทร์ไม่ต้องการให้สังคมวุ่นวายเพราะแต่ละคนทำตามใจชอบแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการให้คนในสังคมมีเสรีภาพมากขึ้นให้สมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์ไม่ต้องการให้เราเคารพบูชากฎระเบียบต่างๆของสังคมราวกับเป็น

<sup>๒</sup> กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๒๒), หน้า ๓.

<sup>๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์แต่ต้องการให้คนแต่ละคนเลือกเองว่าจะทำตามคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมหรือไม่ถ้าหากสิ่งต่างๆ เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำลายเสรีภาพของมนุษย์เราก็ควรต่อต้านเพื่อให้คนในสังคมมีชีวิตเยี่ยงอิสรมีเสรีภาพในการเลือกมากขึ้น

ในแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เรื่องเสรีภาพว่า มีหลักการหรือข้อประพฤติปฏิบัติอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ ๑) ด้านความรู้ความเข้าใจ ๒) ด้านจิตใจ ๓) ด้านพฤติกรรมที่เป็นทางออก เพื่อมาอธิบายถึงความชัดเจนของคำว่าเสรีภาพในแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่า ต้องมีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีทัศนะที่ให้ความสำคัญต่อเสรีภาพไว้อย่างน่าสนใจ เริ่มจากทัศนะที่ว่า “มนุษย์เกิดมาเป็นมนุษย์ เพราะสิ่งที่มนุษย์เองเลือกทำ (กรรม) และเมื่อเกิดมาแล้วจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับตามการกระทำของมนุษย์ที่ได้ตัดสินใจเลือกกระทำ” การมีความสามารถในการเลือกทำ ก็คือ การมีเสรีภาพนั่นเอง

ส่วนแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean Paul Sartre) นั้น มีหลักการว่า “มนุษย์ถูกบาปหรือถูกตราว่ามีเสรีภาพ มนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของเขาเอง มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกอะไรก็ได้ภายใต้สถานการณ์ที่ตนคิดว่าดีสำหรับตน ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์มิได้เป็นคนบาปหรือมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด ความดีความชั่วทั้งหลาย เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นภายหลังจากมีชีวิตแล้วทั้งสิ้น การที่ไม่มีอะไรติดตัวมาแต่กำเนิดนี้ ทำให้ไม่มีอะไรมาบีบบังคับหรือกำหนดกรอบของความเจริญของมนุษย์ ดังนั้น ชีวิตมนุษย์จะมีลักษณะใดก็ได้แต่การตัดสินใจของมนุษย์เอง”<sup>๔</sup>

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ระหว่างปรัชญาของฌอง-ปอล ซาร์ตร์และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อต้องการทราบความหมายของเสรีภาพที่ชัดเจนจากทั้งสองฝ่ายว่ามีแนวคิดเหมือนกันหรือไม่ ขอบเขตหรือลักษณะที่ว่าด้วยเสรีภาพนั้นเป็นเช่นไรแนวทางเพื่อบรรลุถึงเสรีภาพที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร ตลอดจนผลสะท้อนจากแนวคิดในเรื่องเสรีภาพที่มีต่อสังคม นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องการทราบอีกว่า นอกจากความเหมือนและความแตกต่างกันแล้ว มีจุดใดบ้างที่แนวคิดทั้งสองแนวคิดดังกล่าวจะมาบรรจบกันงานวิจัยนี้จึงเป็นหาจุดต่างและจุดร่วมของทั้งสองแนวคิดเพื่อต้องการจะเสนอแนวคิดที่จะช่วยแก้ไขปัญหาสังคมได้จริง แล้วการแก้ปัญหาสังคมเป็นเรื่องที่พูดกันโดยทั่วไปแต่ยังไม่มีการศึกษาทั้งระบบให้ชัดเจน งานวิจัยนี้จึงพยายามศึกษาเพื่อความชัดเจนเพราะมีความเชื่อว่า เมื่อเข้าใจมูลเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนำไปแก้ปัญหาก็ได้ เมื่อสามารถนำไปแก้ไขปัญหาก็ได้ในบางปัญหานั้น

---

<sup>๔</sup>พินิจ รัตนกุล, ปรัชญาชีวิตของฌอง ปอล ซาร์ตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามัญชน, ๒๕๓๔), หน้า ๗๕-๗๖.

เท่ากับว่าได้มีส่วนในการแก้ปัญหาสังคม โดยรวมให้ดีขึ้นบ้างและบางส่วนจะเป็นแนวทางไปสู่การแก้ปัญหาในทุกๆ ด้านซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตเสรีภาพของคนจำนวนมากอีกกันหนึ่งด้วย

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ซาร์ตร์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเสรีภาพของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

## ๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเรื่องเสรีภาพในแนวคิดของ ฌอง-ปอล ซาร์ตร์และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยใช้ให้เห็นถึงความหมายลักษณะแนวทางหรือองค์ประกอบที่นำไปสู่อิสรภาพที่แท้จริงรวมทั้งผลสะท้อนที่มีต่อสังคมของแต่ละแนวความคิดมาทำการศึกษาและเปรียบเทียบเพื่อให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างของทั้งสองแนวคิดหรือมีในแง่มุมใดบ้างที่เป็นจุดต่างและจุดร่วมที่ทั้งสองแนวคิดจะมาประสานกันโดยจะเพิ่มเติมเนื้อหาในบางประเด็นที่เกี่ยวข้องแต่ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะประเด็นหลักเท่านั้น ซึ่งประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

๑.๓.๑ แนวความคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ซาร์ตร์

๑.๓.๒ แนวคิดเรื่องเสรีภาพของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๓.๓ การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

## ๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร(Documentary Research) โดยสามารถจัดลำดับได้ดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิและคำราที่เกี่ยวกับเรื่องที่ต้องศึกษา

๑.๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบทั้งสองแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ซาร์ตร์และของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต)

๑.๔.๓ สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบทั้งสองแนวคิด เพื่อให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างรวมทั้งเสนอแนะเนื้อหาเพิ่มเติมบางประเด็นที่ได้จากการศึกษา เพื่อประโยชน์ในด้านวิชาการต่อไป

### ๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัย

**การศึกษาเปรียบเทียบ** หมายถึง กระบวนการการศึกษาเกี่ยวกับศาสตร์และแนวคิดที่สอดคล้องกันเพื่อหาความเหมือนและความต่างของประเด็นนั้นๆ

**แนวความคิด** หมายถึง กรอบความคิดและทัศนคติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คุณค่าด้านวิชาการและคุณประโยชน์ต่อชาวโลก

**เสรีภาพ** หมายถึง ความคิดที่เสรี และการเป็นอยู่ด้านกายภาพที่อิสระ ภายใต้กติกาที่เป็นอิสระและเท่าเทียมกัน

**ฌอง-ปอล ซาทร์** หมายถึง นักคิด นักวิชาการ นักเขียน เป็นชาวตะวันตก ซึ่งมีแนวคิดเรื่องเสรีภาพให้คุณค่าต่อสังคมโลกอย่างยั่งยืน

**พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** หมายถึง พระเถระรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย เป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านศาสนาอย่างมาก เป็นที่ยกย่องของสังคมไทยและสังคมโลก

### ๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

**พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑” โดเน้นถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพว่า “มนุษย์เมื่อได้พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ (ทาน ศีล ภาวนา) แล้ว มนุษย์ก็กลายเป็นผู้มีเสรีภาพ เมื่อต้องการผลที่ดีก็ต้องทำเหตุที่ดี การทำเหตุที่ดี ก็คือต้องใช้เรี่ยวแรงกำลังของมนุษย์กระทำมัน คือ ต้องเพียรพยายาม เพราะฉะนั้น การมีเสรีภาพ ก็คือการมีธรรม กล่าวคือ มนุษย์ต้องไม่มัวแต่มองหาที่พึ่ง หวังความช่วยเหลือ รออำนาจบันดาลภายนอก แต่ต้องถือธรรม คือ ตัวความจริง และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเป็นใหญ่ แล้วพัฒนาปัญญาให้รู้ความจริง ให้เข้าถึงธรรมชาตินั้น แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องตามความจริง มนุษย์จะเป็นสัตว์ผู้ประเสริฐเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่ทำอะไรๆ ได้อย่างมีอิสระเสรีภาพ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่จะมีความสุขได้อย่างแท้จริงจะต้องมีเสรีภาพที่กลมกลืนกัน กล่าวคือ เสรีภาพในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ในความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับเพื่อนมนุษย์และความสัมพันธ์ที่ถูกต้องภายในแห่งชีวิตของตนเอง และแสดงออกอย่างเสรีนั้นจะต้องมีองค์ประกอบครบชุดหรือครบวงจร เพราะในขณะนี้ถือได้ว่าเป็นยุคของประชาธิปไตย แม้แต่ในวงการศึกษายังถือว่า ในการฝึกฝน

ประชาธิปไตย จำต้องมีเสรีภาพในการแสดงออก เพราะการแสดงออกอย่างเสรี ถือได้ว่า เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในประชาธิปไตย และก็เป็นองค์ประกอบทางจริยธรรมด้วย<sup>๕</sup>

**พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส-ชาตร” โดยเน้นถึงแนวคิดของชาตรและ สรุปได้ว่า “เมื่อจิตไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง จิตหรือความคิดจึงสามารถที่จะปฏิเสธว่าฉันไม่ใช่สิ่งนี้ ฉันไม่ใช่สิ่งนั้น แม้กระทั่งว่าฉันไม่มีอัตตา ไม่มีตัวตน ในขณะที่เราปฏิเสธเราก็สามารถที่จะยอมรับได้ว่าเราเป็นสิ่งนั้น เราเป็นสิ่งนี้ได้ สุดแต่เราจะเลือกยอมรับ เพราะฉะนั้น ความว่างเปล่าภายในจิตของคนนั้น ช่วยให้เราสามารถปฏิเสธและเลือกยอมรับได้ และชาตรได้กล่าวถึงมนุษย์ว่า แท้ที่จริงแล้วนั้น มนุษย์ไม่มีแก่นสาร และก่อการกระทำหรือกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในโลก สิ่งที่เรากระทำนั้นแหละคือแก่นสารของเรา สิ่งที่เราเอามาทำกิจกรรมของเรานั้นคือสิ่งที่ให้คำนิยามแก่เราว่าเราคือใคร เพราะฉะนั้น เราต้องมีอยู่ก่อนกระทำแล้วจึงมีแก่นสารเกิดขึ้นตามมา ความมีอยู่ก่อนแก่นสารของมนุษย์(Existence precedes Essence)<sup>๑๑</sup> ชาตรย้ำว่าเราสร้างอัตตาขึ้นมาเพราะสิ่ง ๓ สิ่ง คือ ๑) State (สภาวะ) ๒) Action (กิจกรรม) ๓) Disposition (ลักษณะ) เพราะฉะนั้นอัตตาในที่นี้เป็นสิ่งมายา (illusion) เป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นมาก็ยึดมั่นถือมั่นตัวตน”<sup>๑๒</sup>

**ปรีชา ช้างขวัญยืน** กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพระพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์” สรุปได้ว่า “เสรีภาพนั้นมีอยู่สองนัยด้วยกัน คือเสรีภาพโดยนัยแห่งโลกิยธรรมเป็นเสรีภาพตามความรู้สึกที่ยังมีกิเลสปะปนอยู่ เสรีภาพตามความหมายทั่วไปคือ จะกระทำสิ่งที่ตนปรารถนา จะพ้นจากการกระทำสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา หรือถูกกระทำในสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา นั้น นัยที่สองคือเสรีภาพโดยนัยแห่งโลกุตตรธรรม ได้แก่ภาวะแห่งความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ไม่ผูกพันกับสิ่งใด ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด ซึ่งเป็นเสรีภาพที่แท้จริง”<sup>๑๓</sup>

**วศิน อินทสระ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “จริยศาสตร์” สรุปได้ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพเป็นของตนในขอบเขตแห่งกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม ใครจะมาจำกัดเสรีภาพไม่ได้ เช่น เสรีภาพในร่างกาย ในความคิดเห็น ในการแสดงออกที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่มีข้อแม้ว่าเสรีภาพต้องอยู่ในขอบเขต คือ ต้องใช้เสรีภาพในทางดีเท่านั้น เสรีภาพเกินขอบเขตมีแต่จะนำภัยมา

<sup>๕</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, (พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐-๑.

<sup>๑๑</sup>พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส-ชาตร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๖), หน้า ๗๔.

<sup>๑๒</sup>ปรีชา ช้างขวัญยืน, “การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพระพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์”, อ้างแล้ว, หน้า ๘๐.

คู่ตนและคนอื่น ต้องเว้นเสรีภาพอย่างนั้นเสีย ถ้าปัจเจกชนไม่ละเว้น สังคมหรือรัฐจะต้องบังคับให้เขาละเว้น เพราะมนุษย์ผู้ใช้เสรีภาพนั้นจะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมด้วย”<sup>๔</sup>

**พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)** ได้กล่าวไว้ในหนังสือรัฐศาสตร์และจริยธรรม นักการเมืองแนวพุทธว่าถ้าเราไม่มีเป้าหมายไม่มีแนวคิดไม่เห็นทิศเห็นทางมีแต่ความประมาทเสรีภาพที่ประชาธิปไตยให้ไว้ก็จะกลายเป็นเสรีภาพที่ไม่สนองจุดหมายของประชาธิปไตยแต่จะเป็นเสรีภาพที่ทำลายประชาธิปไตยเสียเองเพราะฉะนั้นในการใช้เสรีภาพคนจึงไม่รู้ตัวเลยว่าตนเองนั้นกำลังใช้เสรีภาพเพื่อสนองราคะ สมองโลภะ สมองโทสะ สมองตัณหา สมองมานะที่เป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัวเท่านั้นแล้วเสรีภาพแบบนี้จะช่วยสร้างสรรค์สังคมได้อย่างไรร่วมกันว่าเสรีภาพในสังคมประชาธิปไตยนั้นมีจุดหมายอยู่ในระบบแห่งความสัมพันธ์ไม่ใช่เสรีภาพที่เลื่อนลอยหรือจบในตัวของมันเอง”<sup>๕</sup>

**ชัยวัฒน์ อัตพัฒน** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อว่า “ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ๒” สรุปได้ว่า “มนุษย์มีเสรีภาพและเหตุผล การปฏิเสธที่จะยอมรับเสรีภาพของปัจเจกชน และการปฏิเสธธรรมชาติที่มีเหตุผลเป็นการขัดแย้งหลักจริยศาสตร์ทั้งหมดในเมื่อขาดเสรีภาพแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะกล่าวถึงวิวัฒนาการแห่งสุดยอดมนุษย์ (Superman) และการตีค่านิยมใหม่”<sup>๖</sup>

**บุญมี แท่นแก้ว** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย” สรุปได้ว่า “เสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญที่สุดจัดเป็นสาระสำคัญในทัศนะปรัชญาของเขาสรรคกล่าวว่า มนุษย์เราในฐานะเป็นบุคคลที่รู้สำนึก รู้จักคิด มีความรู้สึก รู้จักรับผิดชอบชั่วดี เราย่อมไม่เป็นตัวของตัวเองอย่างใดความรู้สึกลึก อย่างขาดสติสัมปชัญญะ เราเมื่อมีคุณลักษณะพิเศษเช่นนี้ย่อมสร้างคุณค่าและรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จึงจำเป็นต้องเลือกสรรสิ่งที่ดีสำหรับตัวเองและสังคมโลก เพราะสิ่งที่ดีทำเรามีความสุข สิ่งที่ย่วย้อมทให้เรามีความทุกข์ความเดือดร้อนจุดหมายปลายทางของชีวิต คือ ให้จิตมนุษย์พ้นจากความคิดพ้นจากประสบการณ์และพ้น จากพระเจ้า แล้วเข้าสู่ความว่างหรือความไม่มีอะไรทั้งสิ้นไม่ว่าในการไหนๆ”<sup>๗</sup>

<sup>๔</sup>วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๑๕๕๑ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๑.

<sup>๕</sup>พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักการเมืองแนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕-๔๘.

<sup>๖</sup>ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๓.

<sup>๗</sup>บุญมี แท่นแก้ว, ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

วิทย์ วิศุทเวทย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ชีวิตที่ดี” สรุปได้ว่า “ชาเร่ตรเรียกรอองให้มนุษย์กลับมาองตัวเองนั้น คือ การตระหนักถึงเสรีภาพอันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์บางครั้งเราอาจรู้สึว่าถูกบังคับให้ทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่จริง ๆ แล้วไม่มีใครบังคับเราได้ คนที่ถูกใจเร่ใจเอาเงินมีทางเลือกที่ชัดเจนเสมอ การเลือกนั้นในบางกรณีอาจต้องถึงกับตัดสินใจระหว่างชีวิตกับความตาย แต่ก็มีคนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะตายแต่กระนั้นคนก็ไม่ยอมใช้เสรีภาพของตนแต่จะปิดความรับผิดชอบไปว่าที่ตนต้องทำอย่างนี้เพราะอย่างนั้นอย่างโน้นแต่จริง ๆ แล้วไม่มีใครบังคับมนุษย์ได้คนมักชอบหลอกตัวเองอย่างนั้นอย่างนี้เพื่อจะได้ไม่ต้องรับผิดชอบทำให้สบายใจ เสรีภาพอันสมบูรณ์เป็นของมนุษย์แต่สิ่งนี้เองที่ทำให้มนุษย์กระอักกระอ่วนเพราะเขาต้องรับผิดชอบเต็มประตูลอันที่จริงบางครั้งคนไม่ยอมมีเสรีภาพเพราะทำให้สบายใจ แต่มนุษย์ไม่อาจหนีเสรีภาพได้ มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ”<sup>๑๒</sup>

ปานทิพย์ สุภนกร ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ปรัชญาเบื้องต้น” สรุปได้ว่า “เสรีภาพหมายถึง สภาพของการไร้อุปสรรคใดๆ ที่จะมาขัดขวางความปรารถนาของบุคคล และการมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงความปรารถนาดังกล่าวเมื่อใดก็ได้ เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมหวังและความสุขให้กับบุคคล”<sup>๑๓</sup>

สุชุม นวลสกุล และบรรพต วีรสัย กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ และสมัยกลางและพระพุทธศาสนากับความคิดเชิงการเมือง” สรุปได้ว่า “พุทธปรัชญานั้นมีการกล่าวถึงเรื่องเสรีภาพไว้บ้าง แต่ไม่มีการแยกประเภทของเสรีภาพอย่างที่ปรากฏในทฤษฎีประชาธิปไตย พระพุทธองค์ถือว่า ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ดังนั้น ในคำสอนแห่งมรรค ๘ จะสังเกตได้ว่า ทรงให้ความสำคัญกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิด และจิตใจมาก”<sup>๑๔</sup>

มหาตมะ กานธี ให้ทัศนะความหมาย เสรีภาพตามนัยแห่งโมกษะว่า “เสรีภาพหมายถึง การได้เข้าไปอยู่กับพระเป็นเจ้า และได้ให้ความสำคัญแก่มนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำว่าธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญนั้นอยู่ที่ภาวะทางจิต ทิพยธาตุเป็นสิ่งที่มิอยู่ในมนุษย์ทุกคนซึ่งมีชื่อแสดงออกมาหลายทาง เช่น การมีเหตุผล การมีความคิด มีเจตจำนงเสรี สิ่งเหล่านี้ คือ ข้อยืนยันได้

<sup>๑๒</sup> วิทย์ วิศุทเวทย์, “ชีวิตที่ดี”, วารสารสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

<sup>๑๓</sup> ปานทิพย์ สุภนกร และคณะ, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), : ๑๐๓ - ๓๔๐.

<sup>๑๔</sup> สุชุม นวลสกุล และบรรพต วีรสัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ และสมัยกลางและพระพุทธศาสนากับความคิดเชิงการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๘.



ว่า มนุษย์มีทิพยธาตุ ดังนั้น มนุษย์จึงมีการเลือกสรรกระทำ ซึ่งผลของการกระทำต่าง ๆ ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์ แต่ผลของการกระทำนั้น ๆ พระเป็นเจ้าเป็นผู้มอบให้แก่มนุษย์”<sup>๕</sup>

**เดียน ค่ำดี** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ปัญหาปรัชญา” โดยกล่าวถึงประเด็นความหมายเสรีภาพไว้ว่า “มนุษย์ คือ ตัวแทนเสรีภาพ เพราะสามารถกระทำการใดๆ ที่ตนเลือกสรรแล้วได้ และอยู่ในฐานะเลือกที่จะทำชั่วหรือทำดีได้ด้วย มนุษย์ไม่ได้ถูกดึงลงหรือถูกกดขี่ด้วยปัจเจกบุคคลหรือสังคมใดๆ หรือสัมพันธภาพใดๆ แม้แต่กับพระเจ้า แต่ก็ไม่ได้หมายถึงความปราศจากความรับผิดชอบ เพราะเราสามารถเข้าใจ เสรีภาพได้ในภาวะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการกระทำการหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นย่อมมีผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็นพันธะแห่งการกระทำที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นแง่ลบหรือแง่บวก”<sup>๖</sup>

**สุธรรม ชุตติยสกุล** ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “ปัญหาปรัชญา” และสรุปเสรีภาพออกเป็นลักษณะประเด็น ๓ ทาง ได้แก่ (๑) เสรีภาพทางกาย คือ ความเป็นอิสระที่แท้จริง จากสภาพแวดล้อมภายนอก (๒) เสรีภาพทางความคิด เป็นอิสระในการที่จะคิดที่จะตัดสินใจอะไรก็ได้ ความเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้โดยไม่มีอุปสรรคใดๆ ทั้งภายในและภายนอกเข้ามาขัดขวาง (๓) เสรีภาพทางจิต คือ เสรีภาพทางความเชื่อทางศาสนา ที่ได้กล่าวถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งมวลในโลกนี้ แล้วได้เข้าไปสู่อีกโลกหนึ่งอันก่อปรด้วยความสุขสงบ เป็นอาณาจักรที่น่ารื่นรมย์ เป็นสุดยอดของความปรารถนาของศาสนิกในแต่ละศาสนาและการที่จะเข้าถึงได้ต้องทำตามข้อวัตรปฏิบัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด เป็นเสรีภาพที่ต้องอาศัยศรัทธา คือ ความเชื่อเป็นใบเบิกทาง เพราะศรัทธาจะนำเราไปสู่ความมั่นใจในการปฏิบัติตามข้อวัตรของศาสนาที่ตนนับถืออยู่<sup>๗</sup>

**โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes)** ให้ความหมายไว้ว่า “เสรีภาพเป็นการปราศจากการกีดกัน เพราะการกีดกันย่อมทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ทำให้ความหวังของบุคคลไม่สามารถสำเร็จลงได้ การกีดกันเป็นเหตุทำให้สิ่งที่มนุษย์พึงพอใจพลัดพรากจากมนุษย์ไปแต่โดยแท้จริง

<sup>๕</sup>มหาตมะ คานธี, อังใน สุธรรม ชุตติยสกุล, เอกสารประกอบการบรรยายปรัชญาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๖.

<sup>๖</sup>เดียน ค่ำดี, ปัญหาปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๐), หน้า ๗๑ – ๗๒.

<sup>๗</sup>สุธรรม ชุตติยสกุล, ปัญหาปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๒๓-๔, (อัคราณา).

แล้ว การขัดขวางและคัดค้าน มิใช่สิ่งที่ดีเสมอไป ถ้าหากการขัดขวางนั้นเป็นเรื่องของกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดในสังคม”<sup>๑๘</sup>

ฌอง ปอล ซาร์ต (Jean – Paul Sartre) ได้กล่าวไว้ว่า “เสรีภาพไม่ได้หมายถึงสัมฤทธิ์ผลของการตัดสินใจว่า เราเลือกทำอะไรแล้วต้องทำสำเร็จ เสรีภาพอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือก นั่นคือเสรีภาพเป็นเสรีภาพที่อย่างแท้จริงของมนุษย์ที่มนุษย์จะได้เลือกได้ เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของมนุษย์ก็คือเสรีภาพที่จะตัดสินใจเลือกหรือจะทำอะไร มนุษย์สามารถที่จะเลือกหรือตัดสินใจอะไรก็ได้ แต่มนุษย์ไม่สามารถที่จะแยกเลือกเสรีภาพได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ติดตัวมา และไม่สามารถสลัดออกได้ เพราะมนุษย์ถูกสถาปนาให้มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free)”<sup>๑๙</sup>

อิมมานูเอล คานท์ (Immanue Kant) ให้ทัศนะไว้ว่า “การรู้จักกฎทางศีลธรรมเจตจำนงเสรีเป็นรากฐานของการประพจน์ ถ้าเจตจำนงของมนุษย์ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอกแล้ว ศีลธรรมก็ไร้ความหมาย ดังนั้น มนุษย์จึงมีเสรีภาพอย่างผู้มีศีลธรรม เพราะสามารถควบคุมตัวเองได้ กล่าวคือมนุษย์มี เพศนาการ ด้านสติปัญญา เหตุผล เป็นสิ่งที่สูงสุดของมนุษย์และเพศนาการเป็นสิ่งที่ต่ำสุดของมนุษย์เพศนาการมักจะหลอกลอนให้มนุษย์หลงในวิถีทางของมัน แต่มนุษย์ก็มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมคอยเตือนให้เราระลึกถึงเสรีภาพอยู่เสมอ”<sup>๒๐</sup>

จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Susrt Mill) ได้อธิบายความหมายว่า “เสรีภาพต้องประกอบด้วยเสรีภาพทางโนธรรมที่จะแสดงออกมาทางความคิดตลอดจนการปฏิบัติในทุกๆ ด้านที่ไม่เป็นภัยต่อสังคม ไม่ขัดขวางหรือกระทบกระเทือนบุคคลอื่นให้ได้รับความเดือดร้อนและการกระทำเหล่านั้นก็มีข้อกำหนดอยู่แล้ว คือ การมีเหตุผลอันเกิดจากมโนธรรม”<sup>๒๑</sup>

เนื่องน้อย บุญเนตร ได้กล่าวถึงทัศนะเรื่องเสรีภาพของฌอง ปอล ซาร์ตไว้ว่า “ซาร์ต เน้นที่ความสำนึกรู้และเสรีภาพว่าสิ่งเดียวกัน เพราะในชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเลือกที่จะ

<sup>๑๘</sup> Jean Paul Sartre, *Existentialism & Humanism*, (London : Eyre Mothuen Ltd, 1975), อ้างใน ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี, *ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสม์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิไล, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๒.

<sup>๑๙</sup> พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *เปรียบเทียบความคิดพุทธทาส-ซาร์ต*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

<sup>๒๐</sup> ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, *จริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๕-๖.

<sup>๒๑</sup> Samuel Enoch Stumpf, *Philosophy : History & Problems*, (New York : McGraw-Hill, Inc., 1994), อ้างใน จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, *รากแก้วมนุษย์/ปรัชญาแห่งสรรพสิ่ง*, (กรุงเทพมหานคร : แมคกรอฮิล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕-๘.

ทำอะไร เลือกที่จะคิดอะไร จะรู้สึก จะเชื่ออย่างป็นต้น มนุษย์ก็สามารถกระทำได้ แต่การเลือกของมนุษย์แต่ละคนนั้นก็ไม่ใช่เหมือนกัน กระนั้น มนุษย์แต่ละคนก็จะเลือกในสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน มนุษย์แต่ละคนจะเลือกในสิ่งที่คิดว่ามนุษย์ทุกคนน่าจะเลือก ด้วยเหตุนี้แต่ละคนจึงเลือกในนามของมนุษย์ทุกคนซึ่งก็เท่ากับต้องรับผิดชอบต่อมนุษย์ทุกคน”<sup>๒๒</sup>

#### ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “เสรีภาพในทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความหมายอยู่สองนัยด้วยกันคือนัยแรก หมายถึงวิธีการคือการกระทำทำได้ตามที่ต้องการไม่มีอุปสรรคขัดขวางมีความเป็นใหญ่ในตัวเองเป็นตัวของตัวเองสามารถเลือกวิถีชีวิตได้ด้วยตัวเองนัยที่สองหมายถึงเสรีภาพที่เป็นจุดหมายเป็นผลของการปฏิบัติทำให้มีความสุขได้รับเสรีภาพทางกายสังคมาารมณ์และทางสติปัญญาการใช้เสรีภาพมีขอบเขตอันประกอบด้วย ปัญญา โดยไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น”<sup>๒๓</sup>

พระมหาวิพจน์ สุภาจารี (วันคำ) ได้กล่าวถึงเสรีภาพทางพุทธปรัชญาและของฌอง ปอล ซาร์ตร์สรุปได้ว่า “พุทธปรัชญามีหลักคำสอนที่สนับสนุนเสรีภาพของบุคคลเช่นเดียวกับฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) ผู้ที่มีความเชื่อมั่นว่า “มนุษย์ถูกตราว่ามีเสรีภาพ” (Man is condemned to be free) ดังนั้น เรื่องเสรีภาพนี้จึงมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันตามระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม เสรีภาพในทัศนะของพุทธปรัชญานั้นมุ่งตรงที่จะส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคคล ถือเป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของชีวิตและการแก้ไขปัญหาของชีวิตบนพื้นฐานของหลักมัชฌิมาปฏิปทา การกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจาและใจ สรุปได้ว่า แนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ เป็นการสื่อแสดงให้เห็นถึงหลักคำสอนที่สนับสนุนเสรีภาพของบุคคล เพื่อสื่อแสดงให้เท่าทันต่อโลกในสมัยนิยมได้อย่างมีความหมาย เพราะปรากฏการณ์ธรรมต่างๆ นับได้ว่า เป็นคำสอนที่ควรค่าแก่การนำมาพิสูจน์ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือหลักคำสอนที่มุ่งส่งเสริมเสรีภาพ

<sup>๒๒</sup> เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : คานท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๘-๙.

<sup>๒๓</sup> พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, “การศึกษาเชิงวิจารณ์แนวคิดเรื่องเสรีภาพในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓.

และการใช้เสรีภาพของบุคคล และการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลบนมาตรฐานแห่งทางสายกลาง”<sup>๒๔</sup>

**พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยชุน)** ได้กล่าวถึงหลักคำสอนทางพุทธปรัชญาเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ทุกคนว่าทุกคนย่อมมีเสมอภาคกันไว้ ซึ่งสรุปได้ว่า “พุทธปรัชญายอมรับความเท่าเทียมกัน มิใช่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสัตว์โลกอื่นๆ ว่าต่างก็เกิดมาเป็นที่ที่มีชีวิตเช่นเดียวกัน ให้เคารพสิทธิในการเป็นสิ่งที่มีชีวิตโดยสอนให้ละเว้นการฆ่า การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยยึดถือว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง หลักพุทธปรัชญาสอนให้มนุษย์มีเสรีภาพและให้รู้จักใช้เสรีภาพในทางพอเหมาะพอดีไม่ใช่จนเกินขอบเขตหรือสุดโต่ง (Extreme liberty) เกินไป หากบุคคลต่างใช้เสรีภาพจนไม่มีขอบเขตจำกัด ในที่สุดรัฐหรือสังคมนั้นก็จะมีเสรีภาพหลงเหลืออยู่เลย พุทธปรัชญามีหลักการสอนเรื่องเสรีภาพในการกระทำความผิดต่างๆ โดยสอนให้มนุษย์ทุกคนรับผิดชอบการกระทำของตัวเองว่าใครกระทำไว้อย่างไรก็จะต้องได้รับผลของการกระทำอย่างนั้น “ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว”<sup>๒๕</sup>

**พระมหาภิกขุ สุภาสิโต** ได้กล่าวถึงเสรีภาพของมวลมนุษย์เพื่อเข้าถึงชีวิตในอุดมคติของพุทธปรัชญาเถรวาทไว้ สรุปได้ว่า “พุทธปรัชญามีพุทธวิธีเข้าถึงอุดมคติชีวิตขั้นพื้นฐาน เกี่ยวข้องประเด็นการศึกษา ปฏิบัติหลักธรรมที่ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างมาก ถือว่า ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพอยู่แล้วตามธรรมชาติ มีสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อถือและการกระทำ แต่เสรีภาพตามแนวพุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่ต้องมีขอบเขต เช่น เป็นเสรีภาพที่จะต้องไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตัวเองหรือผู้อื่น นอกจากนี้ พุทธปรัชญายังชี้ลงไปว่า บุคคลเป็นอิสระจากความเป็นทาสภายในได้ เช่น เป็นอิสระจากคณหา ความทนายอยากอันมีอกุศลเป็นมูลเหตุ”<sup>๒๖</sup>

**พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภณ** ได้ศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแนวพุทธปรัชญาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต” ผลการศึกษาพบว่า “ในการ

<sup>๒๔</sup>พระมหาวิพนธ์ สุภาจารี (วันคำ), “การศึกษาแนวความคิดเรื่องเสรีภาพในพระพุทธานุศาสนเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๒, ๑๑ และ ๑๑๒.

<sup>๒๕</sup>พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยชุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๕.

<sup>๒๖</sup>พระมหาภิกขุ สุภาสิโต (สุขวรรณคดี), ชีวิตในอุดมคติตามทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

ปกครองแบบธรรมรัฐเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ คือ เรื่องที่บุคคลในรัฐจะต้องอยู่ภายใต้หน้าที่และความรับผิดชอบต่อกฎหมายอันชอบธรรม ซึ่งเสรีภาพในลักษณะเช่นนี้ ในทัศนะทางพุทธปรัชญามองว่า บุคคลในสังคมทุกๆ สังคมจะต้องเคารพในกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกา อันชอบธรรม นอกจากนี้ ยังได้เสนอคำสอนที่ส่งเสริม”<sup>๒๓</sup>

**พระมหาแสวง ปญฺญาวุฑฺฒิ (นิลนามะ)** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศูนย์ตาของนาคารชุนกับอนัตตาของฌอง-ปอล ซาร์ตร์” ผลการศึกษาสรุปได้เป็นสองประเด็นด้วยกันคือ “นัยที่หนึ่งเสรีภาพจากหมายถึงมีอิสระปลอดโปร่งจากการกีดกันทางสังคมเช่นไม่ติดคุก ไม่ถูกคุมขัง ไม่ถูกกดขี่ข่มเหงหรืออิสระจากอะไรบางอย่างที่เราไม่ต้องการ นัยที่สองเสรีภาพที่จะเป็นหมายถึงเสรีภาพในการเลือกที่จะเป็นหรือเลือกที่จะไม่เป็นอะไรสักอย่างเสรีภาพดังกล่าวนี้ ข้อแรกซาร์ตร์เชื่อว่าเรามีอิสรภาพตลอดเวลาที่จะยอมรับหรือปฏิเสธสังคมได้ด้วยการเลือกที่จะเป็นหรือไม่เป็นการเลือกที่จะไม่เป็นก็ถือว่าเรามีเสรีภาพเลือกที่จะไม่เป็นคนดีก็ได้แต่เราต้องรับผิดชอบต่อ การเลือกและผลของการเลือกเสมอซึ่งซาร์ตร์เองก็ไม่เห็นด้วยที่จะเลือกเช่นนั้นแต่ก็ถือว่าเป็นอิสรภาพของแต่ละคนที่จะเลือกเชิงบวก (ดี) หรือเชิงลบ (ชั่ว)”<sup>๒๔</sup>

**แม่ชี ณอรัญย์ ขุนหอม** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ เรื่อง เสรีภาพระหว่างพุทธปรัชญาและทัศนะของ ฌอง ปอล ซาร์ตร์” ผลการศึกษาวិจัยพบว่า “ตามทัศนะแห่งหลักเสรีภาพของทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น มุ่งให้มนุษย์ชาติดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพ ไม่หวังพึ่งพาเทพเจ้า หรือสิ่งเหนือธรรมชาติใดๆ มนุษย์ต้องพึงกรรมหรือการกระทำ ที่ตนเองตัดสินใจ ตั้งใจ เลือก และลงมือกระทำ หมายความว่า ทั้งพุทธปรัชญา และปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ได้แสดงให้เห็นว่าโลก และชีวิตของมนุษย์ คือ สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข หลักคำสอนทางเสรีภาพในทัศนะของทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างก็มุ่งให้ผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายสำคัญ

<sup>๒๓</sup> พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง), การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๔.

<sup>๒๔</sup> พระมหาแสวง ปญฺญาวุฑฺฒิ, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศูนย์ตาของนาคารชุนกับอนัตตาของฌอง-ปอล ซาร์ตร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๗๑.

ทางเสรีภาพ คือ ความเป็นอิสระ เป็นอยู่ ตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อกรรมที่ตนกระทำเต็มที่ เพราะโลกและสังคมจะสุข จะทุกข์ขึ้นอยู่กับการใช้เสรีภาพของมนุษย์”<sup>๒๕</sup>

**มรกต สิงห์แพทย์** ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า “พระพุทธศาสนาได้แบ่งเสรีภาพออกเป็นสองลักษณะคือ เสรีภาพด้านโลกุตระอันถือเป็นเสรีภาพที่มนุษย์ทุกคนพึงมีได้เท่ากับเป็นเสรีภาพทางใจนั่นคือ ทุกคนมีเสรีภาพเท่ากันที่จะไปสู่พระนิพพานเป็นเสรีภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนไม่ว่าจะเป็นใคร เพศ วัย ฐานะ วรรณะใด ต่างก็มีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะเลือกกระทำและนำตนไปสู่วิถีแห่งพระนิพพาน ไปสู่จุดหมายอันประเสริฐของชีวิต ส่วนเสรีภาพอีกนัยหนึ่งถือเป็นเสรีภาพทางโลก ได้แก่ เสรีภาพที่จะเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาให้เสรีภาพแก่ทุกคนอย่างเต็มที่ที่จะคิด พุด เลือกกระทำและตัดสินใจ ในวิถีทางที่ตนเห็นว่าเหมาะสมถูกต้องให้เสรีภาพถูกต้องให้เสรีภาพแก่ทุกคนเท่าเทียมกันในการที่จะกระทำตัวให้ดีขึ้นหรือเลวลง”<sup>๒๖</sup>

**วิทยา เศรษฐวงษ์** ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดของชาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ความรับผิดชอบของชาร์ตมีความสำคัญเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของชาร์ตและปัญหาเกี่ยวกับความหมายของความรับผิดชอบของชาร์ตคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ในแง่ที่ว่าในฐานะนักปรัชญาที่เชิดชูเสรีภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่และยังมีแนวคิดว่าด้วยความรับผิดชอบในเชิงข้อเท็จจริงด้วย อันเป็นมิติใหม่ทางปรัชญาของชาร์ตที่ไม่เคยมีใครรับรู้มาก่อน”<sup>๒๗</sup>

**ศักดิ์ชัย นิรัญทวี** ได้ศึกษาเรื่อง “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบต่อสังคมในปรัชญาของชาร์ต” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า “ปรัชญาในทฤษฎีของชาร์ตเป็นต้นนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคมช่วยให้สังคมพัฒนาขึ้นการพัฒนาอาจแบ่งเป็นสองส่วนคือการพัฒนาในแง่ปัจเจกบุคคลซึ่งเกิดจากการปฏิบัติอย่างหนึ่งกับการพัฒนาทางสังคมอันอยู่ในรูปแบบเปิดเสรีอีก

<sup>๒๕</sup>แม่ชี ฌอห์นย์ ขุนหอม, “การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ เรื่อง เสรีภาพ ระหว่างพุทธปรัชญาและทัศนะของ ฌอง ปอล ชาร์ต”, สารนิพนธ์ศาสนาสตมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก.

<sup>๒๖</sup>มรกต สิงห์แพทย์, “การวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒.

<sup>๒๗</sup>วิทยา เศรษฐวงษ์, “แนวคิดของชาร์ตว่าด้วยความรับผิดชอบ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๓.

อย่างหนึ่ง การพัฒนาทั้งสองแบบชาร์ตส์ได้เสนอความคิดออกมาในรูปปฏิพัฒนาการ ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับความคิดในแนวปฏิพัฒนาการแบบสสาร”<sup>๓๒</sup>

สมพร ลำพุกหา ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเรื่องความติดข้องและการหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า “พุทธปรัชญายังมีกระบวนการระดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหามาเป็นการชี้ให้เห็นว่าทุกข์หรือปัญหาของมนุษย์เป็นสิ่งที่แก้ไขได้ และชี้ให้เห็นถึงภาวะอันประเสริฐสมบูรณ์ ซึ่งมนุษย์สามารถมีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขอย่างแท้จริงได้ หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างสิ้นเชิง”<sup>๓๓</sup>

สรุปว่า เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่า เรื่องเสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม เพราะแสดงให้เห็นถึงความสามารถการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่างๆ ในด้านส่วนตัวและส่วนรวมได้ว่าอย่างไรถูกต้องควรกระทำ และอย่างไรผิด ควรหลีกเลี่ยง เป็นต้น

#### ๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอลชาร์ตส์และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๗.๒ ทำให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างในแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ชาร์ตส์และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงขอบเขตของเสรีภาพของฌอง-ปอล ชาร์ตส์และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

๑.๗.๔ ทำให้ทราบถึงผลสะท้อนแนวคิดเรื่องเสรีภาพของฌอง-ปอล ชาร์ตส์และของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

---

<sup>๓๒</sup> ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “วิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบในปรัชญาของชาร์ตส์,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๖๗.

<sup>๓๓</sup> สมพร ลำพุกหา, “การติดข้องและการหลุดพ้นจากทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต, (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗).